

**UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA MUSIQA MADANIYATI
DARSLARINING MAZMUNI HAMDA KOMPETENTLIK DARAJASI**DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.86.73.063>*Choriyev Bekzod Bahrom o'g'li**Termiz Davlat Universiteti, musiqa ta'limi kafedrası o'qituvchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada "Umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa madaniyati darslarining mazmuni hamda kompetentlik darajasi" o'rganildi hamda yoritildi.

Kalit so'zlar: Ta'lim va tarbiya, musiqa madaniyati, san'at, pedagog, kompetentlik, integratsiya.

**СОДЕРЖАНИЕ И УРОВЕНЬ КОМПЕТЕНТНОСТИ УРОКОВ
МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ***Чориев Бекзод Бахром угли**Преподаватель кафедры музыкального образования Термезского
государственного университета*

Аннотация: В данной статье изучено и освещено "содержание и уровень компетентности уроков музыкальной культуры в общеобразовательных школах".

Ключевые слова: Образование и воспитание, музыкальная культура, искусство, педагог, компетентность, интеграция.

**CONTENT AND LEVEL OF COMPETENCE OF MUSIC CULTURE
LESSONS IN SECONDARY SCHOOLS***Choriyev Bekzod Bahrom O'g'li**Teacher of the Department of music education of Termez State University*

Abstract: This article examines and highlights «the content and level of competence of music culture lessons in secondary schools».

Keywords: Education and training, Music Culture, Art, pedagogy, competency, integration.

Har bir mamlakatning musiqa tarbiyasi g'oyaviy-siyosiy jihatdan xalqning sotsial tuzumiga xizmat qiladi. Har bir xalqning maorifida musiqa tarbiyasi metodikasi pedagogikaning didaktik qonuniyatlariga va shu xalqning milliy musiqa madaniyati, tili va madaniy an'analariga asoslanadi. Shu bilan birga musiqa tarbiyasining strukturasi, sistemasi (tizimi) va ilmiy-metodik yutuqlar boshqa millatning ma'rifiy madaniyatiga ham ijobiy ta'sir etadi.

Jamiyatimiz taraqqiyotida ma'naviy va jismoniy sog'lom avlodni tarbiyalash bugungi kunda bizning eng ustuvor vazifalarimizdan biri sanaladi. Zeroki qator aytilgan bu fikrlar zamirida har doimgidek yoshlar turadi, sababi ularning bugungi kundagi olgan ta'lim-tarbiyasi nafaqat o'zlari uchun balki yurtimiz taraqqiyoti uchun eng muhim po'ydevordir. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning bejizga "Agar mendan sizni nima qiynaydi - deb so'rasangiz, farzandlarimizning ta'lim va tarbiyasi deb javob beraman" - degan serma'no fikrlari yuqoridagi fikrimizning yaqqol dalilidir. Biz yashab turgan jamiyat taraqqiyotida musiqa va san'atning o'rni beqiyosdir.

(O'zbekiston Respublikasi prezidentining Namangan viloyatiga tashriflari yakunidagi majlisda madaniyat sohasiga e'tibor qaratish bo'yicha nutqlaridan. <https://t.me/madaniyatvazirligi>.)

Har bir millat va elatlarni birlashtirishda, an'analarimizni mustahkamlashda ham musiqa va san'atning o'rni beqiyosdir. Har qanday ko'ngilni o'ziga rom eta oladigan, insonlarni qalbiga ezgulik urug'ini ekib boshqa yomon illatlarga qarshi kurashadigan

ham musiqa desak mubolag'a bo'lmaydi. Musiqaning inson ruhiyatiga ta'sir qilish borasida keng imkoniyatlar qadimdanoq musiqashunoslar, mutafakkirlar va olimlar diqqatini o'ziga jalb qilgan.

Ular musiqa san'atining insonlarni shaxs sifatida shakllanishiga ta'sir qiladigan xususiyatlarini aniqlashga urunishgan. Darhaqiqat jahon fani ravnaqiga ulkan hissa qo'shgan buyuk ajdodlarimiz komil insonni tarbiyalashda musiqaning o'rnini chuqur anglab, shaxs kamolotidagi ahamiyatini o'z asarlarida, pedagogik qarashlarida tadqiq qilib bizga beqiyos manbalar qoldirganlar. Buyuk mutafakkirlar Al Forobiy, Abu ali Ibn Sino, Abdulqodir Marog'iy, Sharafiddin ali Yazdiy, Mahmud Qoshg'ariy, Ahmad Yugnakiy, Sadiy Sheroziy, Abdurahmon Jomiy, Kavkabi, Darveshali Changiy, Komil Xorazmiy, Alisher Navoiy, Zahridin Muhammad Bobur kabi allomalarning qator asarlarida keltirilgan musiqaga oid ma'lumotlar bugungi kunda o'z ilmiy, nazariy hamda tarbiyaviy jihatdan yosh avlodni tarbiyalash jarayonida eng dolzarb va eng kerakli manba ekanligini ko'rishimiz mumkin. Maqolada musiqa madaniyati fani o'qitilishida bugungi kunda mavjud muammolar, kompetentli yondashuv asosida o'quvchilar kompetentligini oshirishning sinfdan hamda maktabdan tashqari musiqa madaniyati faoliyati, integrallashtirilgan ta'lim orqali, qiziqish uyg'otish maqsadida maktabdan tashqari faoliyatida ham integratsiyani boshqa ta'lim maskanlari bilan aloqadorlik o'rnatishning nazariy jihatdan yoritib o'tildi.

O'ylashimcha musiqa tarbiyasini avvalo oiladan boshlash eng maqul yo'l

Sanaladi [3]. Sababi shundaki musiqaga qiziqish oiladagi muhitga juda bog'liq. Agar oilada o'zaro san'atga bo'lgan munosabat yuqori ruhda, baland ishtiyoq hamda hurmatda bo'lsa bolada o'z-o'zidan qiziqish, ijtimoiy- psixologik muhit paydo bo'ladi.

Ma'lumki yaxshi oilaviy muhitda tarbiyalangan bolaning hayot haqidagi turli voqea-hodisalar, urf-odat, madaniyat va san'atga oid taassurotlari ko'pincha ijobiy kechadi. Oiladagi birlikda televizor ko'rish, konsert tomosha qilish, teatr tomosha qilish va o'z taassurotlarini o'rtoqlashish kabi muloqotlar bolalar dunyoqarashini o'stirib, hayotiy voqealarni aks ettiruvchi adabiyot, san'at musiqani mohiyatini tushunish va badiiy idrok etishga olib keladi. Asosan eng avvalo musiqaga oilaviy muhiti yiroq bo'lgan bolalarni qiziqitirish uchun ham va qiziqqan bolalarni yanada dunyoqarashini oshirish uchun ham o'rta ta'lim maktablarida, maktabgacha ta'lim muassalarida san'at ustalari bilan ijodiy uchrashuvlar ko'ngilochar tadbirlarni tashkillashtirish ularning musiqa haqidagi tasavvurlarini kengaytirish, o'quvchi yoshlarning qiziqishini o'stirib, bo'sh vaqtlarini behuda sarflamasliklarini oldini olishda qo'l keladi. Bejizga davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev bugungi kunda yurtimizda amalga oshirilayotgan: "Besh muhim tashabbus"ni joriy qilmaganlar. Aynan shu besh tashabbusimizning birinchi yo'nalishi musiqa va san'atga bag'ishlangan. Mana shundan ham ko'rinib turibdiki musiqaning yosh avlod tarbiyasida o'rni katta.

Biz insonning ruhiy kamoloti haqida gapirar ekanmiz, albatta bu maqsadga musiqa san'atisiz erishib bo'lmaydi.

- a) Musiqa - o'z tabiatiga ko'ra hissiy va ruhiy kechinmalar uyg'otuvchi,
- b) Musiqa - kishilarda nozik didni tarbiyalovchi,
- c) Musiqa - tinglovchini ham, ijrochini ham nafosatga, ma'naviy barkamolikka undovchi kuchli vosita.

Albatta musiqa shaxsni shakllantirish, uning ijobiy fazilatlarini o'z-o'zidan belgilab bermaydi. Biz aytmoqchi bo'lgan fikr shundayki musiqaning g'oyaviy mazmuni nafaqat yosh avlod balki butun insonyat tarbiyasi bilan bog'liqdir. Bolalar tomonidan musiqaning idrok etilishi avvalo milliy musiqamizni idrok etishdan boshlanishi lozim.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, musiqa tarbiyasi shaxs sifatida shakllanayotgan bolalarning qalbida milliy ruhni kamol toptirish, ma'naviy va axloqiy madaniyatni musiqiy didni shakllantirish, musiqiy tasavvurlarini yanada boyitish hamda ularda vatanparvarlik, insonparvarlik tuyg'ularini, tashabbuskorlik qobiliyatlarini kamol toptirishdir.

Ushbu jarayonda ya'ni Umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa madaniyati darslarining mazmuni hamda kompetentlik darajasini oshirishda bizda ko'plab muammolar mavjud;

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa madaniyati darslarini o'qitilishida videodarsliklarning yetishmasligi;

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa madaniyati darslarini o'qitilishida online darslar va masofaviy ta'limni rivojlantirish yo'lida boshqa yevropa davlatlari bilan hamkorliklar o'rnatish yo'lga qo'yilmaganligi zeroki musiqa san'ati til va millat tanlamaydi;

Shuningdek xalqaro yevropa davlatlari bilan bevosita masofaviy master-klas darslarini tashkillashtirish .

O'quvchilar olgan bilimlarini tezlik bilan amalda faol foydalanishni boshlashadi. Chunki bilimlari osonroq amaliyotga xos xususiyatlarni aniqlaydi, yangicha fikrlay boshlaydi, fanni tez o'zlashtiradi, uning boshqa fanlarga bo'lgan munosabatini ravshanlashtiradi». Maktabda mavjud hamma fanlar o'ziga xos integratsion imkonga ega.

Lekin ularning bir-biriga mos bo'lishi integrallashgan kurslarning samaradorligi sharoitlarga bog'liq. Shuning uchun yangi dastur yaratishdan oldin pedagoglar va uslubchilarga integratsiyaning imkoniyati va zaruriyati xulosa ishiga yordam beradigan vaziyatlarni hisobga olish kerak.

Buning uchun o'qituvchi o'quvchilarning tayyorgarlik darajasini oldin tahlil qilishi, ularning ma'naviy xususiyatlarini, o'rganishga qiziqishlarini o'rganadi. O'quv faoliyatida mavjud bo'lgan qiyinchiliklar integratsiya usulidan foydalanish sabablaridan biri bo'lishi mumkin [5]. Ba'zi o'quvchilarning bir fandagi muvaffaqiyati ikkinchi fandan olgan bilim va ko'nikmalariga bog'liq bo'lishi mumkin. Masalan: o'quvchi savodli va tez matn ko'chirishga tez va to'g'ri o'qishi bog'liq. Lekin agar aniq bunday hamkorlik ko'rsatilmasa ham yoki umumiylik bo'lmasa bir fan rejasidagi mazmunga to'g'ri baho bersa o'qituvchi alohida dars berishini yetarli emasligini ko'rish mumkin. Biz bilamizki, dunyo bir, u sanoqsiz ichki aloqalar bilan bog'langan, shuning uchun bitta muhim masalani, boshqa ko'pgina masalalarga tegmasdan yechish qiyin. Shunga o'xshash solishtirishlar integratsiyaga asos bo'la oladi. Bir qator fanlarning dasturlarida "chorrahalar" bor, ya'ni umumiy muomala va masalalar bilan bir bo'lgan, tez-tez bir hodisa, ya'ni boshqa-boshqa nuqtalardan bir ob'ektni o'rganiladi. Bularning barchasi integratsiyaga talabnoma. Lekin birlashtirish asosi juda chuqur. Agar o'qituvchi o'zi dars berayotgan fandan shunday o'zaro muloqotga oid joylarini aniqlasa ular o'z navbatida o'qitish samaradorligini oshirishga yordam berish mumkinligini aniqlasa qo'yilgan maqsadga erishish uchun uning texnologiyasini ishlab chiqish kerak. O'qituvchi va o'quvchi faoliyatini hisobga olsak integrallashgan dars sharoitida u tez-tez bahs va kelishmovchilikka sabab bo'ladi. Tabiiyki, har bir sinfda o'quvchilar guruhlari bor. Ular bir -birlaridan xotira turlariga ko'ra farq qilishadi, qabul qilish va diqqat jihatidan farqlanadi.

Ularning ba'zilarini o'qituvchi olib borgan dars tezligi qoniqtiradi, kimgadir tezlik qiladi. Kimgadir darsda ishlatilgan jadval tushunarli, boshqalari qayta-qayta izohlagandan keyin tushunadi. Mustaqil tashkiliy ish o'quvchilarning imkonlarini bir oz tenglashtiradi, chunki har biri o'ziga xos qarorni tanlashga yo'l izlaydi, lekin albatta bir muammo qoladi - o'quvchiga qo'yilgan maqsadni topishga qanaqa usul, vosita bilan qurollantirish kerak. Darsning cheklangan vaqti ham, har bir o'quvchining topshiriqni bajarish vaqti ham mos emas, lekin ularning faoliyatini ta'minlovchi yagona shaxs o'qituvchidir.

Integrallashgan darsning xususiyati bu jarayonda 2 yoki 3 ba'zida undan ham ko'p pedagoglar qatnashishi mumkinligi. Bunday integrallashgan darsni o'tish osonmi, murakkabmi? Ko'pincha bu o'qituvchilarga bog'liq. Lekin, dars bu ishning muhim qismi ekanligini unutmaslik kerak. Aynan dars orqali asosiy masalalar integrallashgan kursda

amalgam oshiriladi va natija omadli yoki omadsiz bo'lishi mumkin. Lekin integrallashgan dars tushunchasi hamon bahsli bo'lib qolmoqda. Integratsiyalangan darsning belgi-alomatlari qanday?

1) Integrallashgan kursning o'zi yangi murakkab birlik bo'lib, umuman boshqacha shaklda bo'ladi hamda masalalarni aniq va samarali echishga qaratiladi.

2) Ular 2 yoki 3 ta fan asosida rejalashtiriladi. Shuning uchun bir nechta o'qituvchi yoki bir nechta o'quv fanlari materiallari mexanik usulda birlashtiriladi.

3) O'rganishga qiziqish jarayonini faollashtirishning usullari, malaka va ko'nikmalari ishlab chiqiladi.

O'qituvchilar darsni birga yoki alohida o'tkazishlari mumkin, lekin natijalar umumiy harakatlar orqali yechiladi [2]. Ko'pincha 5-sinfda yangi o'qituvchilar kirishadi va o'quvchilarga turlicha talablar qo'yishadi, ancha vaqt qiynalishadi. Bundan ko'rinadiki, maktablarimizda pedagoglarimiz umumiy ta'lim siyosatiga ega emaslar, bir jamoa bo'lib harakat qilishmaydi. Integrallashgan darsning chegarasida o'qituvchilar oldindan nima muhim, nima ikkinchi darajali ekanini aniqlashlari lozim. O'quvchilar bu darsda o'z ishlarini lo'nda va aniq ifoda etishni, og'zaki savollarni to'g'ri tuzishni, o'z-o'zini nazorat qilishni, o'ziga baho qo'yishni o'rganishi kerak. O'qituvchilar ana shunday hamkorlik asosida tuzilgan darslar integrallashgan bo'ladi, lekin ular asosida o'rganilgan material bir-biri bilan hamohang bo'lmaydi. Bunday darslarni integratsiyaning 1-darajasiga kiritish mumkin. 2-va 3-darajali integratsiyali darslar eng keng tarqalgan darslardir. 2-daraja deb tushuncha ma'lumotli o'quv fani masalan: Takrorlash darslariga qo'shimcha kiritish, mavzuga qo'shimcha material tanlash. 3-darajada solishtirish umumlashirishda gap materialni o'rganish masalalari bilan bog'liq. O'quvchilar hodisa va ob'ektlarni solishtirish va taqqoslash bilan bog'laydilar. Bunday darsda

2 ta o'qituvchi ishtirok etishi mumkin. Eng chuqur deb integratsiyaning 4-darajasi olinadi. O'quvchilar faktlarni solishtira boshlashdi, bitta hodisani, voqeani muhokama qilishadi, ular orasidagi aloqalarni aniqlashadi, hamkorlikda o'quv ko'nikmasini birgalikda ishlab chiqishadi. Integratsiyalangan dars maqsadi yuqoridagilarda qamrab olingan jarayon nazorat qilinadi. Qo'yilgan fikrlarni shakllantirish o'quvchining talabiga, qiziqishi, intilishiga ko'ra rivojlantiriladi. O'qituvchilar va o'quvchilar orasida taqsimlangan vazifalarni hisobga olinganda integrallashgan darslar har xil shaklga ega, Masalan: 1) Bilim almashish darsi: O'quvchilar guruhlariga bo'linadi. Har xil mavzularda topshiriq berilib, bir-birlariga xabar beradilar. Bunday shakl o'quv fanlar bir-biriga o'xshash bo'lganda eng samaralidir.

2) O'zaro tekshirish darslari: Guruh va juftliklarda ish olib boriladi. Bu o'quvchilardan yaxshi tayyorgarlik talab qiladi. Faoliyatning hamma turlarida ob'ektiv va aniq baholash talab etiladi. Sinfdoshlarining bilimlarini tekshirganda har bir o'quvchi ko'rsatkichlari jadvali bo'lishi shart.

3) Ijodiy izlanish darsi: O'quvchilar o'zlari mustaqil tarzda muammoning yechimini izlashadi. Lekin izlanish uslublari o'qituvchi tomonidan ilgari o'tilgan darslarda ko'rib chiqilgan bo'ladi. Bunday dars samarasi yuqori bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Апраксина Р.А. Методики музыкального воспитания в школе. – Москва: Просвещение, 1983. – 294 с.

Хо'jayeva М. Musiqa idroki va uni rivojlantirish // Xalq ta'limi – Toshkent, 2005. - №1. – B.122

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarini usta hofizlar an'anasi misolida tarbiyalash. (To'plam.Musiqada ta'lim va tarbiya birligi). – Toshkent: TDPU, 1996. – B. 55.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Davlat ta'lim standartlarini ishlab chiqish va uzluksiz ta'lim tizimiga tadbiiq etish to'g'risida"gi qarori//Xalq so'zi. – Toshkent, 1998. – 5-may.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Umumiy o'rta ta'limning Davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori//Ta'lim taraqqiyoti. – T.:1999.